

Tyčinkové náramky v hrobech únětické kultury v Čechách

Cast bar bracelets in Únětice culture graves in Bohemia

Petr Limburský – Lucie Vélková –
Agnieszka Půlpánová-Reszczyńska – Nikola Košťová

Při analýze pohřebiště ze starší doby bronzové ve Vliněvsi (střední Čechy, okr. Mělník) byla zkoumána variabilita typů milodarů v hrobech různého pohlaví a věku. Krom jiného se ukázalo téměř výhradní zastoupení tyčinkových náramků v dětských hrobech. Rozborem všech dostupných nálezů tyčinkových náramků v hrobech únětické kultury v Čechách se tato vazba ukázala jako nenáhodná. Autoři diskutují hypotézu o spojení náramků s obdobím nedospělosti a s ním souvisejícími přechodovými rituály, případně ochrannou funkcí těchto předmětů.

únětická kultura – starší doba bronzová – pohřebiště – náramky – pohřební zvyklosti – nedospělí

During an analysis of the Early Bronze Age burial site in Vliněves (central Bohemia, Mělník district), the variability of types of goods in graves of different sex and age was examined. Among other things, the study showed an almost exclusive representation of bar bracelets in the graves of juvenile individuals. An analysis of all available bar bracelet finds in Únětice culture graves in Bohemia suggested that this connection was not random. The authors discuss the hypothesis of the connection of the bracelets with the period of adolescence and related rites of passage, possibly the protective function of these artefacts.

Únětice culture – Early Bronze Age – cemetery – bracelets – burial customs – children – adolescents

Úvod

Studium vazeb a zvyklostí uvnitř společnosti tvoří nedílnou součást výzkumu pravěku. Pro starší období zemědělského pravěku jsme odkázáni především na nepřímé doklady založené na interpretaci odlišnosti jednotlivých nálezových situací. Teprve s reprezentativnějším zastoupením dokladů funerálních aktivit lze nepřímé doklady zvyklostí a vazeb specifikovat a hledat uvnitř jednotlivých komunit. Studium v rámci těchto prehistorických komunit tak má vyšší váhu výpovědi až s nárůstem dokumentovaných hrobů a pohřebišť daného období. Pro oblast Čech a Moravy poskytuje plastičtější obraz teprve období závěru eneolitu a doba pohárových kultur (např. *Neustupný ed. 2008, 123–158*), kdy se daří prokázat vazbu pohřebního ritu na pohlaví jedince s odpovídající specifickou hrobovou výbavou. Pohlavně specifickou výbavu hrobů můžeme sledovat i v mladších obdobích pravěku a historických epochách. Otázka pohřebních zvyklostí ve vztahu k věku se v archeologickém materiálu zdá méně průkazná, třebaže existenci odlišného postavení jedinců v komunitě vzhledem k věku, popř. rituálních praktik, lze předpokládat.

Období starší doby bronzové je ve střední Evropě spojováno s nálezů únětické kultury. V Čechách je pohřební ritus tohoto období dokumentován na stovkách různě dochovaných pohřebišť. V mladším období únětické kultury dochází k nárůstu větších pohřebišť

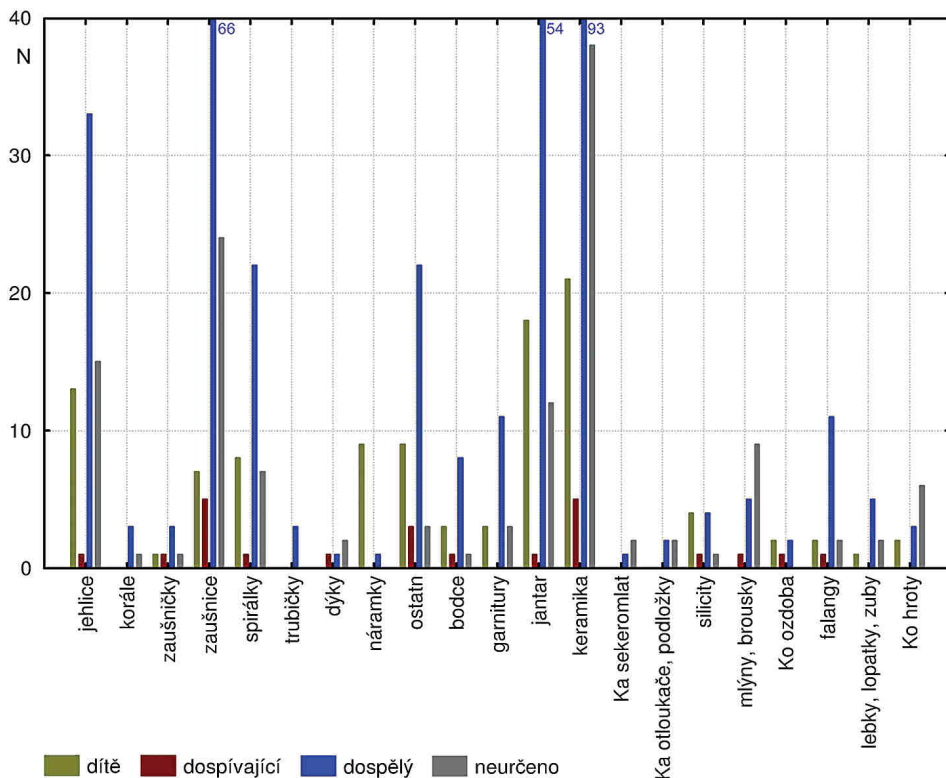
s různorodou pohřební výbavou. Vedle dřívě častých keramických či kostěných milodarů se v hrobech hojněji nacházejí i předměty z kovu a jantaru. Nálezový fond únětické kultury v Čechách pochází především ze starších výzkumů prováděných dle dobových podmínených standardů (srov. *Jirán ed. 2008*, 18–21). U těchto výzkumů jsou antropologické analýzy lidských ostatků ojedinělé, případně neúplné. K celkově malému procentu antropologicky určených koster z nových výzkumů poslední doby přistupuje i poměrně často špatné dochování kostí, a zejména celých koster, což výrazně omezuje možnosti výpovědi klasické fyzické antropologie při použití běžných metod analýz. Z uvedeného stavu pramenné základny tak vychází i omezené poznání rituálních praktik s vazbou na pohlaví či věk pohřbených jedinců únětické kultury.

Pohřebiště únětické kultury ve Vliněvsi

Antropologická analýza pohřebního areálu únětické kultury nedaleko středočeské Vliněvsi navýšila celkový počet antropologicky určených ostatků jedinců této kultury v Čechách přibližně na dvojnásobek (*Limburský a kol. 2018*). Z celkového počtu 317 lidských pozůstatků pocházejících z 304 hrobů starší doby bronzové ve Vliněvsi bylo možné u 46 % koster provést antropologickou analýzu pro určení pohlaví pohřbených. Z toho připadlo 24 % koster nedospělým jedincům, u nichž pohlaví nelze běžnými metodami fyzické antropologie specifikovat. U dospělých jedinců z určitelných koster 14 % patřilo ženám a 8 % mužům. Nízká procenta určitelných jedinců jsou způsobena především špatným dochováním antropologického materiálu. Při promítnutí určitelnosti pohlaví pohřbených jedinců do souborů inventáře hrobů zjišťujeme, že 74 % všech nálezů pochází z hrobů bez určitelného pohlaví, z toho 19 % všech nálezů z hrobů nedospělých jedinců. 22 % všech nálezů pochází z ženských hrobů a 4 % všech nálezů z mužských hrobů.

Ze srovnání uvedených četností vyplývá, že špatné dochování antropologického materiálu se častěji vyskytuje u bohatěji vybavených hrobů. Ze srovnání četností též vyplývá bohatší výbava ženských hrobů oproti hrobům mužským a poměrně proporcionální výbava hrobů nedospělých jedinců. Charakter výbavy hrobů nedospělých jedinců se více blíží hrobům žen. V důsledku nízkých četností určitelných mužů a žen nelze s patřičnou vahou prokázat přímou vazbu typu předmětu a pohlaví pohřbeného. Nelze vyloučit možnou vazbu častého výskytu složených náhrdelníků a bodců na ženské hroby (*Limburský a kol. 2018*, tab. 54). Podobné zjištění pro výskyt složených náhrdelníků v ženských hrobech je uváděno i na pohřebišti v Mikulovicích (*Ernée – Langová et al. 2020*, 444).

Dochování koster vhodných pro určení věku pohřbených jedinců ve Vliněvsi je ve srovnání s pohlavím lepší. Poměr koster, u nichž se nebylo možné k věku vyjádřit, se snížil na 25 % z celého analyzovaného souboru. V dělení do základních věkových kategorií bylo v souboru zjištěno 49 % dospělých, 6 % dospívajících jedinců (*juvenis*) a 20 % dětí (*infans*). Promítneme-li věkové kategorie do inventáře hrobů, zjišťujeme, že 22 % inventáře pochází z hrobů, u kterých se nelze vyjádřit k věku pohřbených. Z hrobů dospělých jedinců pochází 57 % nálezů, z dospívajících 4 % a z hrobů dětí 17 %. Poměrně vysoké množství nálezů v hrobech s věkově určitelnými ostatky odpovídá poměru antropologicky určitelných koster a zdá se, že s ohledem na dochování antropologického materiálu umožňujícího určit věk nejsou hroby z nějaké věkové skupiny preferovány. Zároveň ale při srovnání

Obr. 1. Vlněves. Výskyt vybraných druhů nálezů v závislosti na věku pohřbeného jedince.

Fig. 1. Vlněves. Occurrence of selected types of finds in connection with the age of the buried individual.

věkových kategorií mezi sebou nelze vyloučit vyšší početní zastoupení hrobové výbavy u dospělých osob (*Limbuský a kol. 2018, tab. 56*).

Výskyt jednotlivých druhů předmětů v závislosti na věku pohřbených osob ve Vlněvsi ukazuje *obr. 1*. Do grafu byly zaneseny pouze kategorie předmětů vyskytující se v pohřebním areálu v nejméně třech hrobech. Graf zčásti odráží početní zastoupení věkových kategorií ve zpracovávaném souboru. Ukazuje se obecná tendence, že předměty zastoupené v dětských hrobech se vyskytují i v hrobech dospělých jedinců. Vyšší počet výskytů v hrobech dospělých jedinců zčásti odráží i vyšší zastoupení těchto hrobů ve zpracovávaném souboru.

Z uvedených tendencí se zřetelně odlišují pouze náramky, u kterých je zcela převažující výskyt v dětských hrobech (též *Limbuský a kol. 2018, 573, tab. 54, 56*). Jediný nález náramků v hrobu dospělého jedince je reprezentován sestavou úzkých hraněných náramků, které měl pohřbený vždy po čtyřech kusech navlečené na obou rukách. Typologicky se jedná o tzv. tyčinkové náramky se zeslabenými konci, někdy též označované jako C náramky. U tohoto typu náramků se tradičně uvádí výskyt jak v dětských, tak v ženských hrobech (např. *Moucha 2005, 56*). S ohledem na téměř výhradní vazbu tohoto typu náramku na dětské hroby ve Vlněvsi se otevírá otázka, zda může jít v rámci únětické kultury o obecnější jev, či o jev vázaný na tuto lokalitu.

	Čechy (bez Vlněves)	Vlněves	Celkem
Pohřebiště	329	68	397
Sídlíště	49	28	77
Celkem	378	96	474

Tab. 1. Počty a obecný nálezový kontext dětských pozůstatků z únětické kultury v Čechách (stav k roku 2021).

Tab. 1. Numbers and general find context of children's remains from the Únětice culture context in Bohemia (as of 2021).

V současné době lze z Čech uvést 474 nálezů dětských pozůstatků datovaných do období únětické kultury, přičemž většina (84 %) pochází z pohřebišť (tab. 1). Toto číslo však představuje souhrn informací různé kvality, především co se týče údajů ze starších výzkumů a hodnocení zastoupení dětských hrobů na pohřebištích. Za příklad rozdílnosti v zastoupení dětských hrobů a různosti pohřebišť mohou sloužit pohřebiště ve Vepřku, okr. Mělník, kde bylo téměř 48 % všech pohřbů dětských (Lička – Lutovský 2006, 62, tab. 2). Jiná situace byla zjištěna v Přemyšlení, okr. Praha-východ, kde počet dětí představoval pouze 17 % analyzovaných kosterních zbytků, z toho však více než polovina představovala dětské pohřby uložené společně s dospělým (Limburský et al. 2014, 592). Ukazuje se, že způsob úpravy dětských hrobů a jejich pohřbívání byl značně specifický a odlišný pro jednotlivé komunity starší doby bronzové. Zvláště u dříve prováděných výzkumů mohly dětské pozůstatky uložené ve společných hrobech systematicky uniknout pozornosti; jako příklad lze uvést revizi antropologického materiálu z rakouského pohřebiště Unterhautzenal, Bez. Korneuburg, kde byly nově dohledány kosti čtyř malých dětí v hrobech dospělých jedinců (Rebay-Salisbury et al. 2018, 74).

Tyčinkové náramky v únětické kultuře v Čechách

Tyčinkové náramky únětické kultury se v Čechách vyskytují v několika variantách. Jejich odlišnosti spočívají především v utváření konců. Třídění náramků, které vytvořil na konci 40. let 20. století S. Kurnatowski, dobře pokrývá typologické spektrum nálezů z Čech (srov. Kurnatowski 1949; Moucha 2005, 56). Podle tvaru jejich zakončení lze rozlišovat náramky se ztenčenými konci, s konci rozšířenými v plošku a se seříznutými konci (obr. 2: 1–3). Nebyl prokázán chronologický význam utváření konců náramků. Tyčinkové náramky se vyskytují jak v hrobech, tak v depotech.

Od uvedených tyčinkových náramků je nezbytné odlišit tzv. oválné kruhy, pocházející z depotů, u kterých tloušťka těl předmětů má téměř konstantní průřez, nebo jsou ve středové části pouze málo zesílené. Tyto často masivní kruhy jsou zakončeny rovnými seříznutými konci. Konce bývají obvykle opatřeny několika rýhami či mělkými žlábkami. Názory na užití či určení těchto kruhů se různí. Byly vysloveny úvahy o jejich funkci jako formy suroviny (Blažek – Gál 2001, 14), proti tomu stojí názory poukazující na jejich specifické provedení, někdy s použitím hliněného jádra pro odlití, nebo na výrazné stopy po užívání, které funkci a užití těchto kruhů jako hotových výrobků nevylučují (např. Moucha 2005, 44). U malých exemplářů oválných kruhů v některých případech může být typologické odlišení od tyčinkových náramků nejednoznačné (např. Chotusice, okr. Kutná Hora; Praha 8 – Ládví; Soběnice, okr. Litoměřice; srov. Moucha 2005), u masivnějších exemplářů však odlišení nečiní potíže.

Datování tyčinkových náramků se tradičně odvozuje od jejich typologicko-chronologického umístění v rámci vývoje starší doby bronzové, v Čechách pak v rámci vývoje úně-

Obr. 2. Různé typy utváření konců náramků. 1 – náramek se ztenčujícími se konci; 2 – náramek s konci rozšířenými v plošku; 3 – náramek se seříznutými konci.

Fig. 2. Various types of bracelet terminals. 1 – bracelet with thinning ends; 2 – bracelet with trumpet terminals; 3 – bracelet with cut terminals.

tické kultury. Nejstarší nálezy tohoto typu náramků lze spojovat s nálezy keramiky klasického stupně únětické kultury, případně únětickými jehlicemi. Výskyt společně s jehlicemi s kulovitou hlavicí či s jehlicemi s vertikálně svinutou hlavicí je zařazuje i do poklasického období únětické kultury. Nález náramků v depotu z Dětenic, okr. Jičín, kde byly nalezeny společně s keramickou nádobou, hrotem kopí a spirálovými nápažníky, ukazuje na výskyt tohoto typu náramku i v nejmladším období únětické kultury. Tomuto datování odpovídá také datování tyčinkových náramků do horizontu B A2 až B A2/B1 (B A3) v oblastech sousedících s českou skupinou únětické kultury (Moucha 1963, 46–47; 2005, 56–57; Bartelheim 1998, 59), vyloučit nelze ani jejich výskyt na počátku střední doby bronzové (srov. Ruckdeschel 1978, 156).

Při využití přírodovědných datovacích metod pro datování nálezů tyčinkových náramků jsme limitováni stavem dochování nálezových kontextů, pro možnost radiokarbonového datování pak odběrem a dochováním antropologického materiálu z hrobů. Výsledky radiokarbonového datování dostupných hrobových celků s nálezy tyčinkových náramků v Čechách uvádí *tabulka 2* a *obr. 3*. Získané výsledky neodporují datování tyčinkových náramků do mladšího období únětické kultury. Společně s datováním klasické a poklasické fáze únětické kultury tak jejich výskyt můžeme klást mezi roky 2000 a 1750 BC s tím, že pro výskyt v mladších obdobích zatím nemáme v Čechách doklady. Radiokarbonové datum z hrobu H21 z Horoměřic, okr. Praha-západ, sice připouští i s 95% jistotou dataci

Č. lokality	lokalita	okres	hrob	ozn. měření	typ materiálu	separace	¹⁴ C	±
1	Horoměřice	Praha-západ	21	CRL19622	zlomek kostí	kolagen	3473	50
3	Vliněves	Mělník	H1	CRL19036	zlomek kostí	kolagen	3597	32
3	Vliněves	Mělník	H443	CRL19034	zlomek kostí	kolagen	3522	32
3	Vliněves	Mělník	H492	CRL19035	zlomek kostí	kolagen	3557	32
24	Mikulovice	Pardubice	H2	MAMS 19120,19121	zlomek kostí	kolagen	3484	19
24	Mikulovice	Pardubice	H16	MAMS 30470	zlomek kostí	kolagen	3514	19
24	Mikulovice	Pardubice	H51	MAMS 30481	zlomek kostí	kolagen	3516	20

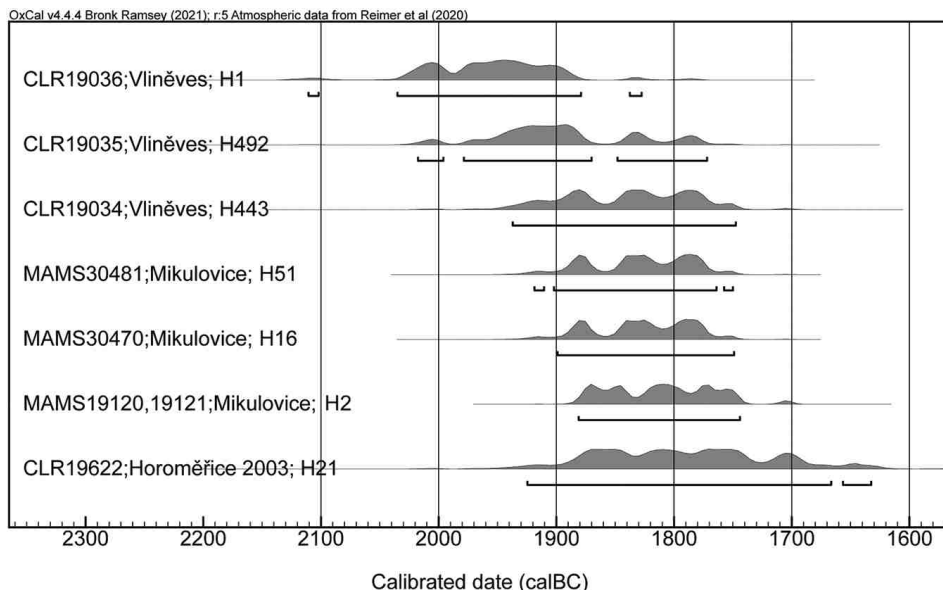
Tab. 2. Radiokarbonové datování hrobů metodou AMS. Hroby s nálezy tyčinkových náramků v Čechách.
Tab. 2. Radiocarbon dating of Únětice culture graves using AMS. Graves with finds of bar bracelets in Bohemia.

v intervalu se spodní hranicí 1660 BC, posun spodní hranice intervalu je však výrazně ovlivněn menší přesností stanovení konvenčního radiokarbonového stáří (srov. tab. 2). Při stanovení intervalu možného výskytu tyčinkových náramků za pomoci radiokarbonového datování je nutné též upozornit, že výsledek je podstatně ovlivněn tvarem kalibrační křivky radiokarbonových dat, která za současných běžně dostupných technických možností nedovoluje detailnější rozlišení stáří datovaných vzorků mezi lety 1880 a 1750 BC (polymodální tvar kalibrační křivky v uvedeném období).

Metodika zpracování

K vyhodnocení byly použity publikované a dostupné nálezy z území Čech. U náramků byly evidovány nálezové okolnosti, interpretace širšího nálezového kontextu (původ z hrobových celků či depotu) a případně společný výskyt s dalšími předměty. Při hodnocení nálezového kontextu tyčinkových náramků z hrobů byl odlišen způsob evidence věku pohřbeného jedince. Do první skupiny (označeno „1“: tab. 3, položka Kvalita identifikace podle věku) byly zařazeny hrobové celky, u nichž byla současně provedena relevantní antropologická analýza koster s hodnocením věku pohřbených osob. Do další skupiny nálezových celků (označeno „2“: tab. 3, tamtéž) byly shromážděny nálezy, u kterých antropologická analýza ostatků provedena nebyla, ale na základě úsudku výkopce je uvedena nějaká úvaha o věku pohřbeného. Tyto úvahy se většinou zakládají na intuitivním posouzení velikosti či robustnosti kostry, a podle toho je tak možné odlišit dětské pohřby od pohřbů dospělých s tím, že kostry dospívajících jedinců jsou již pravděpodobně řazeny do kategorie dospělých. V poslední skupině (označeno „3“: tab. 3, tamtéž) jsou uvedeny nálezy bez stanovení věku pohřbeného, jakož i nálezy bez dalších nálezových souvislostí.

Při analýze byla vedle hodnocení nálezového kontextu sledována nenáhodnost výskytu tyčinkových náramků vzhledem ke kategoriím dospělý/nedospělý jedinec. K dospělým jedincům byly řazeny situace zahrnující určení věk *adultus* a starší. V případě, že náramky byly nalezeny ve společném hrobě dospělého jedince s dítětem a dokumentace neumožňuje stanovit, kterému pohřbenému náramek příslušel, byly náramky započteny jako náramky dospělého (Holubice I, hr. 5), při větších pochybnostech pak byly zařazeny do skupiny bez antropologického určení označené „3“ (Holubice I/1893, hr. 13). K testování nenáhodnosti výskytu náramků v dětských hrobech byl použit jednostranný binomický test s nulovou hypotézou, že pravděpodobnost výskytu tyčinkových náramků v hrobech je pro nedospělé

Obr. 3. Výsledky kalibrace radiokarbonového datování hrobových celků s nálezy tyčinkových náramků v Čechách.

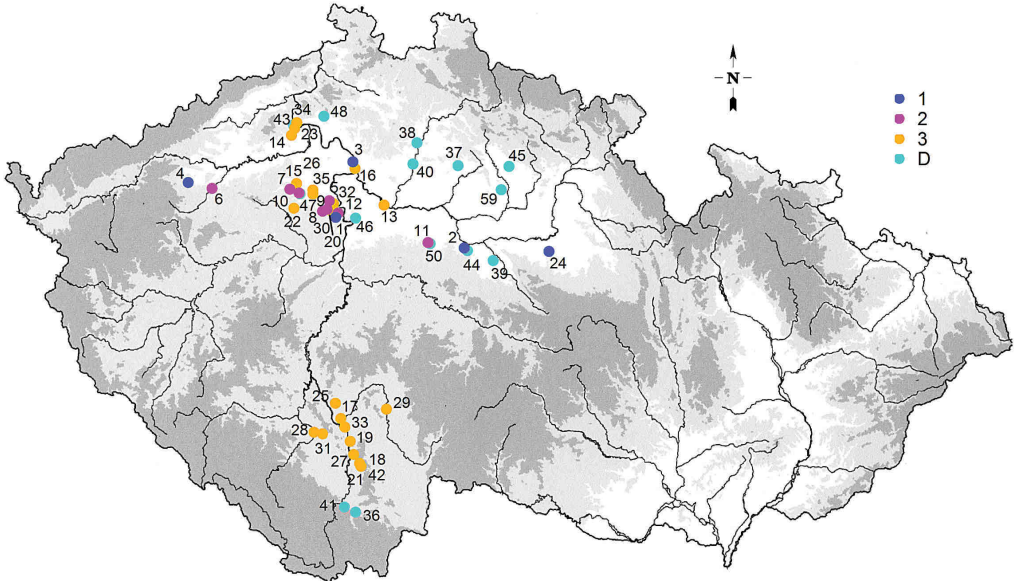
Fig. 3. Results of calibration of radiocarbon dating of grave units with finds of bar bracelets in Bohemia.

jedince oproti jedincům dospělým stejná (nebo menší) a odpovídá poměru výskytu dospělých a nedospělých jedinců na pohřebištích. Při použití konzervativního odhadu lze předpokládat, že až třetina jedinců ukládaných do hrobů jsou nedospělí (Neustupný 1983, 144). Testování je prováděno na hladině významnosti 0,05.

Výsledky

Souhrn nálezů tyčinkových náramků v hrobech v Čechách uvádí *tabulka 3*, náramky nalezené jako součást depotů uvádí *tabulka 4*. Rozložení nálezů na území Čech ukazuje *obr. 4*. Z mapy lokalit je patrné nereprezentativní zastoupení antropologicky hodnocených pohřbů v jižních Čechách a mizivé zastoupení hrobů s tyčinkovými náramky na pravém břehu Labe, kde jsou náramky součástí depotů.

V kategorii kvality identifikace věku na základě antropologické analýzy (ozn. „1“) je evidováno 15 hrobů s náramky z pěti lokalit. Většina hrobů byla dětských, ve čtyřech případech (26 %) byl pohřbený jedinec určen jako dospělý. Na základě výsledku testu lze převažující výskyt náramků v dětských hrobech považovat za nenáhodný ($p_{\text{test}}=0.002<0.05$). Do kategorie kvality identifikace věku ozn. „2“ je řazeno celkem 15 hrobových celků z devíti lokalit. Výskyt náramků v dětských hrobech převažuje, v 5–6 případech (33–40 %) lze dle sdělení výkopce usuzovat na výskyt v hrobech dospělých. Převažující nálezy náramků v dětských hrobech se ukazují nenáhodné ($p_{\text{test}}=0.035<0.05$). Největší počet nálezů náramků pochází z hrobů bez možnosti se vyjádřit k věku pohřbeného (ozn. „3“). Do této kategorie spadá 38 hrobů z 27 lokalit.

Obr. 4. Nálezy tyčinkových náramků v Čechách s vyznačením úrovně znalosti náleзовého kontextu 1–3 (viz text); D – depoty. Moravské nálezy neuvedeny. Čísla lokalit odpovídají číslování v tab. 3 a 4.

Fig. 4. Finds of bar bracelets in Bohemia with a numerical assessment of the level of knowledge of the find context from 1 to 3 (see summary); D – hoards. Moravian finds not included. Site numbers correspond to numbering in tables 3 and 4.

Nálezy tyčinkových náramků jsou zaznamenány v 15 depotech, z toho v šesti případech lze náleзовý soubor charakterizovat jako kolekce ozdob snad i původem z hrobů a v osmi případech jako větší kolekce sekerek, náramků nebo kombinace keramiky a v ní uložených kovových předmětů. Pouze v jednom případě (6 %) je uváděn nepřilíš jistý nález náramku společně se surovinou ve formě žebra.

Náleзовý kontext tyčinkových náramků v Čechách

Hroby

Dle soupisu nálezů v tab. 3 výrazná většina tyčinkových náramků pochází z výzkumů provedených do poloviny 20. století. Době výzkumů odpovídá způsob interpretace náleзовého kontextu pohřbů a hodnocení antropologického materiálu. Pouze u některých výzkumů z té doby jsou uváděny úvahy o věku pohřbu. Ve většině případů je za rozhodné zjištění pro odlišení dětských pohřbů považována velikost kostry. Údaje o věku pohřbených jedinců tak mají omezenou vypovídací hodnotu. Za specifické lze v tomto ohledu pokládat výzkumy Františka Dvořáka, jenž, vzděláním lékař, se vyjadřoval při publikaci svých nálezů též k antropologii pohřbů, k věku i pohlaví pohřbených osob (srov. Dvořák 1927).

Při podrobnější analýze výskytu náramků ve vztahu k určenému věku pohřbeného se ukazuje nenáhodný, vysoký výskyt tyčinkových náramků únětické kultury v dětských hrobech a hrobech nedospělých jedinců. Z náleзовých celků skupiny 1 (s antropologickým

určením pohřbu) pochází 74 % zjištěných náramků z dětských hrobů. U hrobů řazených do skupiny označené 2 (tj. skupiny, ve které je věk pohřbu určován bez antropologické analýzy pouze na základě velikosti kostry) patří 56 % dětským pohřbům. U antropologicky určeného stáří nedospělých se jedná většinou o pohřby malých dětí, v případě pohřbu H492 z Vliněvsí se může jednat i o dospívajícího jedince.

Za pozornost stojí specifika nálezových kontextů, která jsou v *tabulce 3* uváděna mezi pohřby s dospělými jedinci. Nejistá je nálezová situace v Lotouši, okr. Kladno, kde byl nálezový celek rekonstruován dle popisu kopáčů a úsudek, že se nejedná o pohřeb „mladšího dospělého“, se zakládá na několika kůstkách ruky se stopami měděnky (*Felcman 1897*, 548). U dvou pohřbů (č. 39 a 42) v Noutonicích, okr. Praha-západ, výkopce uvádí, že kostry pravděpodobně patřily mladým dospělým jedincům. Subtilní stavbu kostry pak dokládá i malým průměrem náramku (*Felcman 1898*, 23). U ostatních pohřbů uvedených v kategorii „dospělý“ lze sledovat výskyt většího počtu náramků, a to jak po jednom náramku na každé ruce, tak sestav složených ze dvou či čtyř náramků. V Holubicích I okr. Praha-západ, hr. 5, byl nalezen pohřeb dospělého s jedním náramkem na každé ruce společně s dvěma dětmi (*Schmidt 1893–1895c*, 128). Podobně na pohřebišti v Chotěbudicích, okr. Louny, byl zjištěn pohřeb dospělého jedince se dvěma náramky navlečenými na ruku. Nelze vyloučit, že v hrobové jámě byly ještě uloženy ostatky dítěte, jak mohou naznačovat fragmenty záušnic nalezené při stěně hrobové jámy pod nohama pohřbeného (*Rada 1981*, 624–626, obr. 3). Z Noutonic, hr. 36, jsou uváděny dva náramky na rukou mladšího dospělého jedince (*Felcman 1898*, 23). V Holubicích I, hr. 14, byl pohřbený dospělý jedinec s dvěma tyčinkovými náramky na každé ruce (*Schmidt 1893–1895c*, 130–131). Obdobně dvěma náramky na každé ruce byly opatřeny pohřby dospělých žen v hrobech H2 a H16 v Mikulovicích (okr. Pardubice; *Erné – Langová et al. 2020*, 55, 58–59). Náramky v hrobě H2 byly hráněné. Podobně hráněné náramky v sestavě čtyř kusů na každé ruce dospělého jedince byly nalezeny v hrobě H422 ve Vliněvsí. Tyto náramky byly nošeny jako jeden komplet, o čemž svědčí zřetelný obrus hran krajních náramků v sestavě (*Limburský et al. 2018*, 215, 472). Nelze též vyloučit, že tato sestava náramků měla zčásti imitovat plechové manžetové náramky.

Dosavadní znalosti o kontextu nálezů tyčinkových náramků v hrobech ve vztahu k věku pohřbených jsou výrazně limitovány malým zastoupením antropologicky hodnocených kostér. Přibližné hodnocení v případě juvenilních jedinců nemusí být zcela spolehlivé. Z rozboru nálezů únětické kultury provedeného na území klasické sídelní oikumeny středních a severozápadních Čech, které je ještě nálezovým fondem omezeno na labské levobřeží, je patrná nenáhodnost spojení tyčinkových náramků s pohřby dětí. V případě, že se tyto náramky nalézají v hrobech dospělých jedinců, vyskytují se ve více exemplářích či celých sestavách. Nelze vyloučit, že tato odlišnost indikuje i posun ve významu spojení tohoto druhu nálezů s pohřbeným jedincem.

Depoty

Nálezové okolnosti depotů jsou různé kvality. Obecně je možné depoty s nálezy tyčinkových náramků rozdělit podle obsahu přibližně do dvou větších skupin. V první řadě se jedná o depoty, které lze charakterizovat jako soubory ozdob. Jedná se o depoty z Hrdlofez, Lhotky nad Labem, Slaného, Lhotic, Kosovy Lhoty a pravděpodobně z Chotusic (odkazy na lit. v *tab. 4*). V těchto depotech jsou obsaženy jako další nálezy náhrdelníky kovových

Č. lokality	lokality	okres	hrob	antropologické určení věku	terénní klasifikace ostatků	kvalita identifikace věku	literatura
1	Horoměřice	Praha-západ	21	A	dítě	1	Řídký – Šulová 2004
2	Polepy	Kolín	65	A	dítě	1	Dvořák 1927; Moucha 1954
2	Polepy	Kolín	137	A	dítě	1	Dvořák 1927; Moucha 1954
3	Vliněves	Mělník	H1	A	dítě	1	Limburský et al. 2018
3	Vliněves	Mělník	H340	A	dítě	1	Limburský et al. 2018
3	Vliněves	Mělník	H492	A	dítě	1	Limburský et al. 2018
3	Vliněves	Mělník	H509	A	dítě	1	Limburský et al. 2018
3	Vliněves	Mělník	H512	A	dítě	1	Limburský et al. 2018
3	Vliněves	Mělník	H442	A	dospělý	1	Limburský et al. 2018
3	Vliněves	Mělník	H443	A	dítě	1	Limburský et al. 2018
4	Chotěbudice	Louny	6	A	dospělý	1	Rada 1981
24	Mikulovice	Pardubice	H2	A	starší dospělý	1	Ernée – Langová et al. 2020
24	Mikulovice	Pardubice	H16	A	mladší dospělý	1	Ernée – Langová et al. 2020
24	Mikulovice	Pardubice	H28	A	dítě	1	Ernée – Langová et al. 2020
24	Mikulovice	Pardubice	H51	A	dítě	1	Ernée – Langová et al. 2020
5	Holubice I/1893	Praha-západ	skup. I/5	N	?dospělý+?dítě	2	Schmidt 1893–1895c
5	Holubice I/1893	Praha-západ	skup. I/14	N	?dospělý	2	Schmidt 1893–1895c
5	Holubice II/1893	Praha-západ	skup. II/6	N	dítě	2	Schmidt 1893–1895c
6	Liběšovice	Louny	12	N	dítě	2	Moucha – Pleinerová 1966
7	Lotouš	Kladno	1	N	dítě	2	Felcman 1897
7	Lotouš	Kladno	6	N	dospělý	2	Felcman 1897; Stocký 1928
8	Malé Čičovice	Praha-západ	9	N	dítě	2	Piř 1893b
9	Noutonice	Praha-západ	16	N	dítě	2	Felcman 1898
9	Noutonice	Praha-západ	36	N	mladší dospělý	2	Felcman 1898
9	Noutonice	Praha-západ	39	N	mladší dospělý	2	Felcman 1898
9	Noutonice	Praha-západ	42	N	mladší dospělý	2	Felcman 1898
10	Slánská Hora	Kladno	-	N	?dítě	2	Schmidt 1893–1895a
10	Slánská Hora	Kladno	-	N	dítě	2	Schmidt 1893–1895a
11	Třebovle	Kolín	3	N	dítě	2	Piř 1893a
12	Únětice	Praha-západ	14	N	dítě	2	Ryzner 1880
13	Brandýs nad Labem	Praha-východ	-	N	neuveďeno	3	Piř 1892
14	Čížkovice	Litomeřice	-	N	neuveďeno	3	Zápotocký 1982
15	Dřínov u Slaného	Kladno	2	N	neuveďeno	3	Schmidt 1893–1895b
15	Dřínov u Slaného	Kladno	8	N	neuveďeno	3	Schmidt 1893–1895b
15	Dřínov u Slaného	Kladno	29	N	neuveďeno	3	Schmidt 1893–1895b; demus NM
15	Dřínov u Slaného	Kladno	37	N	neuveďeno	3	Schmidt 1893–1895b; demus NM
15	Dřínov u Slaného	Kladno	56	N	neuveďeno	3	Schmidt 1893–1895b; demus NM
15	Dřínov u Slaného	Kladno	6	N	neuveďeno	3	Schmidt 1893–1895b; demus NM
5	Holubice I/1893	Praha-západ	skup. I/13	N	nelze přiřadit	3	Schmidt 1893–1895c
5	Holubice II/1893	Praha-západ	skup. II/2	N	neuveďeno	3	Schmidt 1893–1895c
16	Hořín (u Mělníka) – Nad břehy	Mělník	8	N	neuveďeno	3	NM
17	Hosty	České Budějovice	mohyla I	N	neuveďeno	3	Hájek 1954
18	Chotyčany	České Budějovice	?	N	neuveďeno	3	Hájek 1954
19	Jaroslavice	České Budějovice	?	N	neuveďeno	3	Hájek 1954

20	Kamýk	Praha-západ	35	N	neuvejeno	3	<i>Schmidt 1898; demus NM; Stocký 1928</i>
21	Lhotice	České Budějovice	?	N	neuvejeno	3	<i>Hájek 1954</i>
22	Libušín	Kladno	-	N	neuvejeno	3	<i>Schmidt 1893–1895d</i>
23	Lovosice-Schwarzenb. cihelna	Litoměřice	2	N	neuvejeno	3	<i>Moucha 1961; von Weinzierl 1885/1886</i>
8	Malé Čičovice	Praha-západ	-	N	neuvejeno	3	<i>Piž 1893b</i>
25	Nemějice	Písek	mohyly	N	neuvejeno	3	<i>Hájek 1954</i>
9	Noutonice	Praha-západ	28	N	neuvejeno	3	<i>Felcman 1898</i>
26	Osluchov	Kladno	-	N	neuvejeno	3	demus NM; <i>Moucha 2011a</i>
26	Osluchov	Kladno	2	N	neuvejeno	3	<i>Schmidt 1893–1895e; Moucha 2011a</i>
27	Poněšice, les Kukle	České Budějovice	mohyla III	N	neuvejeno	3	<i>Hájek 1954</i>
28	Protivín	Písek	mohyla I	N	neuvejeno	3	<i>Hájek 1954</i>
29	Skalice	Tábor	mohyly?	N	neuvejeno	3	<i>Hájek 1954</i>
10	Slánská Hora	Kladno	-	N	neuvejeno	3	<i>Schmidt 1893–1895a</i>
10	Slánská Hora	Kladno	-	N	neuvejeno	3	<i>Schmidt 1893–1895a</i>
30	Svrkyně (u Prahy) – pole p. Linharta	Praha-západ	17	N	neuvejeno	3	<i>Erné 2012, 145; demus NM</i>
30	Svrkyně (u Prahy) – pole p. Linharta	Praha-západ	31	N	neuvejeno	3	demus NM
31	Těšínov	Písek	mohyla I	N	neuvejeno	3	<i>Hájek 1954</i>
32	Tursko (u Prahy) – Těšina	Praha-západ	3	N	neuvejeno	3	<i>Felcman 1904; demus NM</i>
32	Tursko, pole p. Vraného	Praha-západ	1	N	neuvejeno	3	<i>Felcman 1908a; demus NM</i>
32	Tursko, pole p. Schönfelda	Praha-západ	2	N	neuvejeno	3	<i>Felcman 1908b; demus NM</i>
33	Týn nad Vltavou	České Budějovice	mohyla III	N	neuvejeno	3	<i>Hájek 1954</i>
34	Velké Žernoseky	Litoměřice	3/1926	N	neuvejeno	3	<i>Moucha 1961</i>
35	Zvoleněves	Kladno	11	N	neuvejeno	3	<i>Smolík 1891</i>
35	Zvoleněves	Kladno	14	N	neuvejeno	3	<i>Smolík 1891</i>

Tab. 3. Tyčinkové náramky v hrobových kontextech únětické kultury v Čechách.

Tab. 3. Bar bracelets in Únětice culture grave contexts in Bohemia.

perel (3×), jehlice (4×), nápažní spirály (2×), nákrčník (2×) či další kovové ozdoby a předměty (šídlo, manžetové náramky, tumuli, kroužky, sekera, dláto). Uvedené kolekce předmětů mohly projít složitým způsobem vzniku, jak ukazuje např. analýza depotu ze Starého Bydžova (srov. *Moucha 2011b*). V některých případech nelze vyloučit, že se jedná o kolekce původem z nerozpoznaných hrobů (např. Lhotice, okr. České Budějovice: *Hájek 1954, 22*).

Druhou skupinu představují depoty, u nichž je možné původ z nepoznaných hrobů s vysokou pravděpodobností vyloučit. Depoty obsahují větší kolekce sekerek, náramků nebo kombinace keramiky a v ní uložených kovových předmětů (nápažní spirály, hrot kopí): Praha 8 – Ládví, Dětenice, Jizerní Vteln, Obora, Nebovidy, Soběnice. Do této kategorie snad lze klást též jediný (nepříliš dobře dokumentovaný) depot, ve kterém se pravděpodobně nacházela kombinace náramků a surovin ve formě žebra (Třebovle).

Z výčtu složení depotů a z jejich rámcové podobnosti se (s výjimkou Třebovle) zdá, že tyčinkové náramky se prakticky nevyskytují společně s předměty považovanými za zdroj měděné suroviny (hřivny, žebra). Můžeme poté usuzovat, že motivace vzniku těchto depotů byla alespoň zčásti odlišná než u depotů obsahujících hřivny a žebra. Patrně převážoval rituální a symbolický význam ukládání, který mohl být spojován s předměty samými (srov. *Moucha 2005, 69, 79; Chvojka et al. 2017, 206–207*).

Dětský kruhový šperk v širším geograficko-chronologickém kontextu

Výskyt náramků v dětských hrobech není omezen jen na českou kotlinu, v rámci únětické kultury je doložen i v sousedních oblastech, a to na moravských nekropolích (*Ondráček 1962; Lorencová – Beneš – Podborský 1986; Stuchlík 1987*), na pohřebištích v Polsku (*Miszkievicz 1973; Romanow 1973*), Rakousku (*Lauermann 1995; Rebay-Salisbury et al. 2018*) a na Slovensku (*Bátora 2000, 195–196*). Studovaný jev je navíc evidován i u dalších středoevropských kulturních entit starší doby bronzové – v nitranské kultuře (*Vladár 1973, 54–55, 64–65, obr. 31, 45; srov. Daňová 2012, obr. 7, 8*), v Karpaté kotlině v kultuře Gáta-Wieselburg (*Melis et al. 2020*), na nekropolích ze starší doby bronzové v Dolním Sasku (*Siemoneit 1996, 342–348; 357–360*) a setkáváme se s ním i ve Skandinávii (*Bergerbrant 2014, 525–531*).

Na Moravě, obdobně jako v Čechách, jsou současné znalosti silně ovlivněny nedostačným antropologickým hodnocením věku u starších nálezů. Z moravských únětických pohřebišť poskytlo nejvíce případů dětských hrobů (4) s tyčinkovými náramky pohřebišť v Těšeticích-Kyjovicích, jeden případ je doložen v Rebešovicích. Šlo o bohatě vybavené dětské hroby (většinou kategorie *infans III*, tj. nad 7 let), v případě hrobu 142 z Rebešovic s dýkou (*Ondráček 1962, obr. 21: 1*) a v hrobu 17 z Těšetic-Kyjovic, který patřil 6–7letému dítěti s dvěma dýčkami (*Lorencová – Beneš – Podborský 1986, 34–37*). Z dalších lokalit pak pocházejí i jiné typy náramků, 4x šlo o drátěné spirálovité náramky, které se vyskytly v hrobech ve dvou exemplářích. Z hrobu 32 z Těšetic-Kyjovic známe dokonce kombinaci jednoho tyčinkového a dvou spirálových náramků se zbytky dýčky – zde šlo však o hrob jedince ve věku 14–15 let, tj. na přechodu k dospělosti (*Lorencová – Beneš – Podborský 1986, 61–64*). Otázka vazby výskytu tyčinkových náramků na moravské dětské hroby zůstává otevřená a nelze vyloučit odlišnosti, jak ukazuje např. situace na pohřebišti v Mušově, kde vedle převažujícího počtu dětských hrobů s náramky, kdy jeden z nich ale obsahoval čtyři náramky, byly zjištěny i dva nálezy náramků v hrobech dospělého muže a ženy (*Lorencová – Beneš – Podborský 1986, 133–134*).

Přímá souvislost náramků s dětským elementem byla pro kulturu únětickou starší doby bronzové potvrzena v Dolnoslezském vojvodství v lokalitě Tomice, pow. Dzierżoniów (*Romanow 1973*). Mezi celkově 36 kostrovými hroby byly zachyceny nejen samostatné dětské pohřby, ale též společné pohřby dospělého s dítětem (*Romanow 1973, 127, tabela 1*). Zásadní je zjištění, že zastoupení kovových tyčinkových náramků se na analyzovaném pohřebišti váže výhradně na dětské pohřby (*Romanow 1973, 144*). K nejzajímavějším patří výskyt náramku na ruce několikadenního novorozence, jenž byl pochován spolu se ženou zesnulou ve věku 22–25 let (hr. 29, *Romanow 1973, 116–118; Miszkiewicz 1973, 247, tab. 1*).¹ Pár kovových náramků byl zjištěn u jedince ve věku 3–4 let (hr. 21, *Romanow 1973, 111–112*). Nejstaršího jedince s náramkem na nekropoli představuje zhruba desítiletá dívka (hr. 15, *Romanow 1973, 107–109; Miszkiewicz 1973, 247, tab. 1*).

Ze Slovenska přináší větší množství příkladů dětských hrobů s náramky ve výbavě především lokalita Branč (okr. Nitra), kde bylo zkoumáno rozsáhlé pohřebišť nitranské

¹ Jak však ukazují některé geneticky analyzované pohřby únětické kultury ve střední Evropě, nemusí jít ve všech společných a hromadných hrobech žen a dětí o přímé pokrevní příbuzné. V některých případech může jít o volnější spolek/společenství (podle *Rebay-Salisbury 2018, 46; srov. Vělová – Hladková – Daňová 2020, 62–63*).

Č. lokality	lokality	okres	typ složení	literatura
36	Braníšovice	České Budějovice	O	<i>Chvojka et al. 2017, 14–16</i>
37	Dětenice	Jičín	P	<i>Moucha 2005, 104</i>
38	Hrdlořezy, poloha Předliška, depot 1	Mladá Boleslav	O	<i>Moucha 2005, 110–112</i>
39	Chotusice	Kutná Hora	O	<i>Moucha 2005, 113</i>
40	Jizerní Vtelno, depot 1	Mladá Boleslav	P	<i>Moucha 2005, 116</i>
41	Kosova Lhota	České Budějovice	O	<i>Moucha 2005, 120</i>
42	Lhotice	České Budějovice	O	<i>Moucha 2005, 123</i>
43	Lhotka nad Labem	Litoměřice	O	<i>Moucha 2005, 123–124</i>
44	Nebovidy	Kolín	P	<i>Moucha 2005, 131</i>
45	Obora	Jičín	P	<i>Moucha 2005, 133–135</i>
46	Praha 8 – Ládví	Praha	P	<i>Moucha 2005, 144</i>
47	Slaný, Slánská Hora, depot 3	Kladno	O	<i>Moucha 2005, 149–150</i>
48	Soběnice	Litoměřice	P	<i>Moucha 2005, 154–155</i>
59	Starý Bydžov	Hradec Králové	P	<i>Moucha 2005, 157–158</i>
50	Třebovle	Kolín	H/Ž ?	<i>Moucha 2005, 160–161</i>

Tab. 4. Tyčinkové náramky uváděné v souvislosti s nálezovým kontextem depotů starší doby bronzové v Čechách. O – soubor ozdob; P – kolekce vícečetných stejných předmětů či v nádobách; H/Ž – soubor obsahující kovové hřivny či žebra.

Tab. 4. Bar bracelets listed in connection with the find context of Early Bronze Age hoards in Bohemia. O – ornament assemblage; P – assemblage of multiple numbers of the same artefact or in vessel; H/Ž – assemblage containing metal ingots (H) / ribs (Ž).

a únětické kultury (Vladár 1973). Výskyt jednodušších tyčinkových náramků je potvrzen v hrobech dívek (H 98, H 171; srov. Vladár 1973, 37–38, 54–55, obr. 30–31) a pravděpodobně i chlapce (H 188; Vladár 1973, 64–65, obr. 44–45; k tomu též Daňová 2012, obr. 7–8). Větší oblíbenost se na zdejších pohřebištích těšily náramky ve tvaru vrbového listu, doložené převážně v hrobech chlapců (např. H 15, 28, 45, 115, 162), výjimečně též dívek (H 34; srov. Vladár 1973, 16, 19, 21–22, 24, 41, 51). Zajímavý je nález společného hrobu dvou dívek, kde se vyskytovaly náramky obou zmíněných typů (H 242; Vladár 1973, 80–81, tab. XXVII: 19–23, 25). Na pohřebišti byl zjištěn rovněž dvojhrob dospělého muže a dítěte s náramkem (H 207; Vladár 1973, 102). Společný hrob, tentokrát ženy (20–29 let) a novorozence (0–6 měsíců) s drátěným náramkem nasazeným na ruce, byl dokumentován na pohřebišti únětické kultury v lokalitě Jelšovice, okr. Nitra. V téže lokalitě byl nalezen tyčinkový náramek v hrobě dospívající ženy, řazený k maďarovské kultuře (Bátora 2000, 33–34, hr. 33; 195–196, hr. 395; k tomu srov. Vělová – Hladíková – Daňová 2020, 57).

Sledovanou kategorii nálezů v dětských hrobech v Podunají předkládá dolnorakouská lokalita Unterhautzenenthal, Bez. Korneuburg. Na pohřebišti únětické kultury bylo prozkoumáno celkem 42 hrobů se 46 jedinci, z čehož 17 tvořily dětské hroby (Lauer mann 1995). Zmínit můžeme pohřeb dítěte (*infans II*) s jedním tyčinkovým náramkem (Lauer mann 1995, 41, Taf 17:2, V101) či mladé ženy ve věku 14–18 let s jedním náramkem (*ibid.*, 37, Taf. 15: 3, V99). U dalších dětí až juvenilních jedinců a jedné dospělé ženy byly doloženy též typologicky odlišné z drátu stočené náramky (*ibid.*, 21–22, Taf. 7, V 89; 31–32, Taf. 12: 12, H 95; 71, Taf. 31, V 133; srov. Rebay-Salisbury 2018, 39–41).

V Karpatské kotlině jsou u kultur starší až střední doby bronzové různé šperky evidovány v kostrových a žárových hrobech menších i větších dětí (kategorie *infans I a II*; srov.

Melis et al. 2020, 85–89, fig. 7.3–4). Kovové náramky zjišťované ve funerálním kontextu ve starších fázích doby bronzové (kultura/skupina Gáta-Wieselburg) nevykazují vazbu na genderové pohlaví (*Melis et al. 2020*, 94). Naproti tomu další osobní šperky a součásti oděvu jsou spojovány s ženským prvkem a některé z nich mají jasnou vazbu na děti ve věku od 8 do 12 let (*Melis et al. 2020*, 96, fig. 7.4: a). U pohřbů dětí přecházejících z batolecího do mladšího dětského věku se vyskytují specifické předměty (např. masivní nákrčníky).² Hrobové předměty se mohly dostat do jejich vlastnictví díky přechodovým rituálům (podle *Melis et al. 2020*, 100).

Evidence analyzovaných nálezů v dětských hrobech byla nedávno prokázána rovněž ve Skandinávii a na Jutském poloostrově. V první řadě musíme zmínit radiokarbonově datované celky ze švédských lokalit Virestad a Abbekås, kde byly pro dobu bronzovou zjištěny dětské hroby vybavené náramky o průměru 4,5–5 cm (*Bergerbrant 2014*, 525–529, tab. 1–3). Podobně v dánské lokalitě Trindhøj byl v rakvi vydlabané z kmene dubu identifikován dětský pohřeb s otevřeným náramkem o rozměrech 4×3,6 cm (*Bergerbrant 2014*, 529–531, fig. 3–4, tab. 3). Většina skandinávských náramků nejsou flexibilního typu jako dřívější měděné náramky, jejich nositelé z nich po čase vyrostli; pravděpodobně měly jiný sociální význam než náramky z Karpatské kotliny.³

Vedle širokého geografického rozšíření není výskyt analyzovaných nálezů v hrobech dětí a nedospělých jedinců omezen, ani s ohledem na chronologické hledisko, jen na starší dobu bronzovou. Otázku možné souvislosti kruhového šperku – konkrétně náramků – s dětstvím a s přechodem k dospělosti nastolil již *N. Nieszery* (1995, 185). Ten vyslovil hypotézu, že spondylové náramky se v neolitu (LnK) udílely vyvoleným jedincům v určitém věku a ti je pak nosili trvale. K tomu ho vedly poznatky z měření velikosti vnitřního průměru u nacházených náramků, kdy exempláře standardní velikosti nelze prakticky na paži dospělého muže navléct, nejmenší náramky pocházely z dětských hrobů.⁴

Podle *Sofaer Derevenski* (2000) jsou pro pozdní neolit a časný eneolit náramky a prsteny nacházeny primárně v hrobech nedospělých. Na základě studia pohřebiště Tiszapolgár-Basatanya v Maďarsku autorka předpokládá zvláštní symboliku měděných artefaktů, jejichž kategorie dle ní indikují specifickou životní etapu. Pro nedospělé jedince ležící na pravém boku uvádí jako typické spirálovité či otevřené tvary náramků a prstenů, které se dají zvětšit, tj. rostou se svým majitelem. Nosili je zřejmě jedinci mužského pohlaví po dobu asi dvaceti let, mezi svým 5. a 25. rokem. Následné sejmutí náramku pojímá autorka jako záměrný akt značící změnu statusu jedince (*Sofaer Derevenski 2000*, 392n.).

² Interpretace specifických náleзовých situací nebývá vždy kriticky podložena a u různých autorů se liší. Velká škála formulovaných názorů tak poměrně dobře ukazuje na možnou variabilitu kulturních vzorců ve společnosti při stejném vyjádření v materiální kultuře. Uvedené pohřby dětí např. dle *Melis et al. (2020, 100)* představují možné potomky vládnoucí vrstvy pohřbené s nezbytnými atributy politické moci. Předávání statusových signifikantních předmětů a jejich vyřazování z oběhu pak interpretují jako znak institucionalizované moci. Hroby 10–11letých dívek se šperky ve výbavě poté poukazují na to, že se děti během středního dětství staly všimánými a aktivními členy v očích komunity.

³ Podle *S. Bergerbrant (2014, 526)* v jižní Skandinávii v době bronzové děti kolem 5–6 let věku získávaly přístup k svým prvním bronzovým předmětům, někdy před 15. rokem byly považovány za dospělé. Nabízí se i vysvětlení, že bronzové předměty mohly představovat jakýsi základní kapitál dětí, se kterým vstupovaly do dospělosti.

⁴ *N. Nieszery (1995, 185–186)* považuje za pravděpodobné, že „navlékání“ náramků mělo dvě fáze: v raném věku a na počátku dospělosti (mezi 15 a 18 lety), přičemž „výměna náramků“ mohla být spojena s určitými rituály.

Ve starší době železné jsou známy kovové náramky jako součásti hrobových výbav nedospělých jedinců v kultuře bylanské v Čechách (*Koutecký – Smrž 1991*, 189, obr. 16; *Koutecký 1993*, 11, 13, 42, Abb. 27: 11–12, 29: 23; *Pavelková 1993*, 57), v jihomoravské kultuře horákovské (*Čermáková et al. 2007*, 26, 28), ve vekerzugské kultuře na jihu Slovenska (*Kozubová 2014*, 46, 49) či u dětí ve villanovské kultuře ve střední Itálii (*Hladíková 2011*, 286, 288; 2018, fig. 2). Z doby laténské známe z Čech a Moravy několik lokalit s dětskými kostrovými hroby s náramky, resp. nápažníky ve výbavě (*Čermáková et al. 2007*, 34–35; *Limburský et al. 2015*, 219–221). Výskyt různých typů náramků v kostrových hrobech dětí kategorie *infans I a II* byl v Polsku prokázán v kultuře wielbarské doby římské (*Skóra 2014*). Evidence analyzovaných druhů nálezů u dětí z různých pravěkých populací skýtá do budoucna možnosti zkoumat tento kulturně-antropologický fenomén napříč prostorem a časem.

Dětský kruhový šperk jako symbol statusu nebo ochranný amulet?

Přítomnost šperků v pravěkých dětských hrobech je v literatuře nejčastěji spojována buď s vyšším společenským postavením nositelů (zvláště u bohatě vybavených pohřbů; např. *Daňová 2012*, 19–20; *Makarová 2011*, 230; *Melis et al. 2020*, 100), s jejich sociálně-genderovou rolí ve společnosti (*Hladíková 2018*, 71–72; *Turek 2013*, 78–80), s přechodovými a iniciačními rituály (*Nieszery 1995*, 185; *Sofaer Derevenski 2000*, 392n.; *Vachůt 2003–2004*, 89–90; *Čermáková et al. 2007*, 43–46, 50; *Melis et al. 2020*, 100) či se symbolickou ochrannou funkcí. Magické předměty (v tom patrně i náramky) mohly disponovat obdobnou apotropaickou funkcí jako amulety či talismany, přičemž měly chránit nositele před nemocemi a zlými silami (*Hladíková 2011*, 287; 2018, 56, 71–72; fig. 2; *Skóra 2014*, 218). Funkce ochranných amuletů patří k lépe doloženým hlavně mladšími archeologickými nálezy i písemnými prameny především v klasických antických společnostech (např. *Hladíková 2011*; 2018; *Hladíková – Vělová 2020*), pro dobu laténskou (např. *Pauli 1975*) a období raného až vrcholného středověku až do novověku (např. *Dübner-Manthey 1990*; *Ungermaier 2007* s další lit.). Pro dobu bronzovou písemnými prameny nedisponujeme, což detailnější poznání studovaného fenoménu poněkud komplikuje.

Pokud se v případě analyzovaných nálezů jedná o průvodní jev přechodových rituálů (k teorii přechodových rituálů obecně např. *van Gennep 1995*; *Turner 1996*) či sociální role dětí v komunitě, je vhodné v této souvislosti uvést několik důležitých okolností.

1) Posmrtný kroj je – stejně jako každodenní běžný oděv – projevem osobnosti a individuality každého jednotlivce. Odráží se v něm nejrůznější znaky identifikující nejen úroveň společenského postavení, ale i jeho ukotvení v rámci sociálně-genderové a kulturně-specifické role v rodině a komunitě (tzn. nejen věk/pohlaví). V případě nedospělých jedinců a dětí je nutno brát v úvahu archeologicky těžko postižitelné aspekty, jako např. rodinné poměry/původ, stupeň socializace dítěte, status rodiny v ekonomicko-politicko-mocenské struktuře komunity, etnicitu ad. (např. *Berseneva 2017*, 139–144; *Daňová 2012*, 24).

2) V životě dětí formují oděv především dospělí, tudíž i posmrtný habitus je hlavně jejich projektem (srov. *Skóra 2014*, 211–212). Na výslednou podobu pohřbu a vybraného souboru hrobové výbavy mají vliv především pozůstalí, v případě dětských pohřbů především jejich přímí předkové a příbuzní (rodiče/prarodiče, členové nukleární/rozšířené rodiny), event. celá komunita. Jejich motivace pro použití souboru artefaktů mohla být pokaždé velmi odlišná.

3) Výskyt náramků v hrobech nejmenších jedinců (*infans I*) *de facto* vylučuje, že jde o projev získaného společenského statusu (činy, schopnostmi/dovednostmi, uměním/talenty apod.). Rozdíly mezi hrobovou výbavou dětí na jednotlivých nekropolích zřejmě nemusejí zohledňovat majetkový status (příp. mocenské, prestižní postavení) konkrétního jednotlivce, ale spíše ekonomické rozdíly mezi rodinami dané komunity (Daňová 2012, 24). Z těchto důvodů musíme předpokládat spíše askriptivní (připsaný) status dětí, který je zřejmě výsledkem zásluh a úrovně sociálního postavení zděděných po předcích (např. Vachůt 2003–2004, 95; Murphy 2006, 54–72). V rámci přechodových rituálů lze zvažovat existenci zvláštního liminálního statusu u nejmenších dětí, resp. novorozenců, který se v některých kulturách a oblastech může projevovat specifickým pohřebním ritem (Hladíková – Vělová 2020, 40–42).

Vazbu kovových tyčinkových náramků na dětské pohřby lze v kontextu českých pohřebišť únětické kultury považovat za nenáhodnou a jistou podobnost lze ukázat i v oblastech od sebe relativně vzdálených (Čechy, Dolní Slezsko, Dolní Rakousko, Slovensko aj.). V rámci projevů pohřebního ritu starší doby bronzové to na jednu stranu poukazuje na určitou nadregionální platnost tohoto jevu, alespoň v rámci společností fungujících v obdobném hodnotovém a symbolickém systému. Současně je však nepochybné, že variabilita pohřebních zvyklostí a spektra hrobových výbav je v rámci únětického kulturního okruhu velice pestrá a nejednotná. Z detailních analýz těchto aspektů vyplývá, že pohřebišť téže kultury nemusejí vykazovat stejné zvyky v nošení šperků a ukládání hrobové výbavy (Daňová 2012, 19). Složitost nastíněné problematiky dokresluje fakt, že v okolních oblastech střední Evropy jsou podobné nálezy někdy nacházeny i v hrobech juvenilních a dospělých jedinců. To může poukazovat nejen na regionálně-geografická specifika výskytu artefaktů u širších skupin obyvatelstva než jen u nedospělé populace, ale i na poněkud odlišnou rituálně-symbolickou složku daných kulturních celků (např. odlišné vnímání symbolického významu artefaktů či specifika přechodových rituálů atp.).

Na druhou stranu, na jistou nadčasovost a „univerzálnost“ zaopatřování hrobů nedospělých jedinců náramky poukazuje jejich široké geograficko-chronologické rozšíření, které evidujeme ve střední Evropě *de facto* od neolitu, přes dobu bronzovou a halštatskou až po dobu laténskou a římskou. Výskyt této kategorie nálezů ve spojitosti s nedospělou populací do jisté míry naplňuje rysy jakéhosi interkulturního fenoménu procházejícího mnoha entitami vzdálenými v čase a prostoru s třeba i různými důvody či narativem jeho existence. Na tomto základě se zdá, že může jít o přirozenou lidskou snahu o účinnou ochranu dětí, vyjádřenou ve formě prostého symbolického atributu (amuletu/talismanu), majícího za úkol chránit nositele před nemocemi a nadpřirozenými zlými silami (např. Hladíková 2011, 287; 2018, 56, 71–72; Skóra 2014, 218). Potvrzení platnosti nastíněných tezí by vyžadovalo mnohem širší interkulturní studium s dostatečným počtem antropologicky či ještě lépe geneticky určených vzorků, což však výrazně podmiňuje současná dostupnost primárních pramenů.

Závěr

Analýza nálezových situací a věku pohřbených jedinců únětické kultury v Čechách doložila úzkou vazbu mezi hroby nedospělých jedinců a v nich uloženými tyčinkovými náramky. Nesnadno interpretovatelným faktem je, že tyto náramky se na některých pohřebišťích

vyskytují v omezeném počtu hrobů nedospělých osob, na některých pohřebištích se nevyskytují vůbec. Zjištěny byly též v některých společných hrobech dospělých jedinců s dětmi. Výskyt tyčinkových náramků ve specifických typech depotů jejich transcendentní význam podtrhuje. Lze proto usuzovat na hlubší příčiny přidávání tyčinkových náramků do hrobů, nikoliv jen jako pouhé ozdoby. Jednou z možných variant vysvětlení je význam tyčinkových náramků ve spojitosti s obdobím před absolvováním či přijetím přechodových rituálů vedoucích k dospělosti. V tom případě by bylo možné tyčinkové náramky považovat za předmět spojený s postavením nedospělých jedinců v komunitách únětické kultury. Toto postavení a s ním spojené atributy by poté jedinci v určitém věku po splnění daných podmínek a absolvování příslušných rituálů opouštěli v důsledku změny svého společenského statusu v rámci komunity. Nutno připustit, že by mohlo jít o rituály týkající se pouze určitého okruhu osob, nikoli celé populace. Tomu by mohly odpovídat i odlišnosti v počtech náramků u dospělých osob zjištěné u českých nálezů. Stejně tak nemůžeme vyloučit, že kovové náramky představují pouze variantu jiných, nedochovaných předmětů (z jiných materiálů) přidávaných do hrobů nedospělých. Po významové stránce je pravděpodobná ochranná funkce těchto náramků vázaná na zranitelné období nedospělosti. Výjimečný výskyt těchto náramků u dospělých jedinců by poté podtrhoval specifické postavení těchto jedinců uvnitř komunity. Tyto závěry mohou mít v rámci únětické kultury regionální platnost. Jejich ověření závisí především na množství a kvalitě antropologických analýz únětických pohřebišť. Každopádně nelze popřít určitou „univerzálnost“ sledovaného jevu napříč pravěkými obdobími a jeho geografické rozšíření, a to nejen ve středoevropském prostoru.

Tento článek vznikl za finanční podpory projektu OP VVV MŠMT „Výzkum ultrastopových izotopů a jejich využití v sociálních a environmentálních vědách urychlovačovou hmotnostní spektrometrií“ (reg. č. CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000728) a Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/17.II.d, 00023272).

Literatura

- Bartelheim, M. 1998:* Studien zur böhmischen Aunjetitzer Kultur: chronologische und chorologische Untersuchungen. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 46/1, 2. Bonn: Habelt.
- Bátora, J. 2000:* Das Gräberfeld von Jelšovce/Slowakei: ein Beitrag zur Frühbronzezeit in nordwestlichen Karpatenbecken. Teil 1–2. Prähistorische Archäologie in Südosteuropa Band 16/1–2. Kiel: Oetker/Voges.
- Bergerbrant, S. 2014:* Children in the Bronze Age: Three case studies. In: H. Alexandersson et al. eds., *Med hjärta och hjärna. En vänbok till Professor Elisabeth Arwill-Nordbladh*, Göteborg: Göteborgs Universitet, 523–536.
- Berseneva, N. 2017:* Bronze Age Child Burials in the Southern Trans-Urals (21st–15th Centuries cal. BC). In: E. Murphy – M. Le Roy eds., *Children, Death and Burial: Archaeological Discourses*, Oxford & Philadelphia: Oxbow Books, 125–146.
- Blažek, J. – Gál, L. 2001:* Bronzový věk v Krušnohoří. Katalog výstavy. Most: ÚAPPSZČ.
- Čermáková, E. – Golec, M. – Trubačová, T. – Tvrđý, Z. 2007:* Kam zmizely horákovské děti? Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV 42, 23–56.
- Daňová, K. 2012:* Děti na pohřebiskách starší doby bronzové. Sborník Národního muzea v Praze – historie, 66/3–4, 17–26.
- Dvořák, F. 1927:* Pohřebiště únětické kultury v Polepech u Kolína. Památky archeologické 35, 22–45.
- Dübner-Manthey, B. 1990:* Zum Amulettbrauchtum in frühmittelalterlichen Frauen- und Kindergräbern. In: W. Affeldt Hrsg., *Frauen in Spätantike und Frühmittelalter. Lebensbedingungen – Lebensnormen – Lebensformen*, Sigmaringen: Jan Thorbecke Verlag, 65–87.

- Ernée, M. 2012: Jantar v české únětické kultuře: k počátkům jantarové stezky. *Památky archeologické* 103, 71–172.
- Ernée, M. – Langová, M. et al. 2020: Mikulovice. Pohřebiště starší doby bronzové na Jantarové stezce. Early Bronze Age Cemetery on the Amber Road. *Památky archeologické – Supplementum* 21. Praha: Archeologický ústav AV ČR.
- Felcman, J. 1897: Archeologický výzkum „Údolí Svatojiříského“ a okolí. Hroby se skrčenými kostrami u Lotouše. *Památky archeologické a místopisné* 17, 546–552.
- Felcman, J. 1898: Pohřebiště noutonické. Archeologický výzkum „Údolí Svatojiříského“ a okolí. *Památky archeologické a místopisné* 18, 13–27.
- Felcman, J. 1904: Hroby se skrčenými kostrami v Tursku. Archeologický výzkum v roce 1902 a 1903. Okres smíchovský. *Památky archeologické a místopisné* 21, 131–135.
- Felcman, J. 1908a: Hroby se skrčenými kostrami v Tursku (okres Smíchov). Archeologický výzkum v roce 1904 a 1906. *Památky archeologické a místopisné* 23, 241–245.
- Felcman, J. 1908b: Pohřebiště na poli pana Schönfelda v Tursku. Archeologický výzkum v roce 1904 a 1906. *Památky archeologické a místopisné* 23, 245–247.
- van Gennep, A. 1996: Přechodové rituály. Systematické studium rituálů. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Hájek, L. 1954: Jižní Čechy ve starší době bronzové. *Památky archeologické* 45, 115–192.
- Hladíková, K. 2011: Príspevok k problematike pohrebného rítu detí villanovskej kultúry. *Musaica* XXVII, 277–295.
- Hladíková, K. 2018: Protection of children? A case study from the Early Iron Age cemetery of Quattro Fontanili, Veii. *Studia Hercynia* XXII/1, 56–76.
- Hladíková, K. – Vělová, L. 2020: Narodit' sa nestačí. Percepcia najmenších detí v antike v kontexte vybraných písomných a archeologických prameňov. *Musaica* 1/2020, 29–49.
- Chvojka, O. et al. 2017: Nové české depoty doby bronzové: hromadné nálezy kovových předmětů učiněné do roku 2013. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.
- Jiráň, L. ed. 2008: Archeologie pravěkých Čech 5. Doba bronzová. Praha: Archeologický ústav AV ČR.
- Koutecký, D. 1993: Das Bylaner Gräberfeld in Poláky, Kr. Chomutov. II. Teil. *Památky archeologické* 84, 5–55.
- Koutecký, D. – Smrž, Z. 1991: Pohřebiště bylané kultury v Polákách, okr. Chomutov. I. díl. *Památky archeologické* 82, 166–223.
- Kozubová, A. 2014: Príspevok k problematike hrobov detí a mladistvých na pohrebiskách vekerzugskej kultúry v Chotíně. *Musaica* XXVIII, 39–73.
- Kurnatowski, S. 1949: Dwa skarby z wczesnego okresu brązowego. *Przegląd archeologiczny* 24–25, 334–345.
- Lauermann, E. 1995: Ein frühbronzezeitliches Gräberfeld aus Unterhautzentel, NÖ, Teil 1. *Archäologie. Katalog des Niederösterreichischen Landesmuseums N.F.*, 370. Stockerau: Amt der Niederösterreichischen Landesregierung – Österreichische Gesellschaft für Ur- und Frühgeschichte.
- Lička, M. – Lutovský, M. 2006: Vepřek und Nová Ves (Bezirk Mělník, Mittelböhmen). Ergebnisse der archäologischen Ausgrabungen zur urchsichtlichen Besiedlung in den Jahren 1992–1995. *Fontes archaeologici Pragenses* 31. Praha: Národní muzeum v Praze.
- Limburský, P. – Brnič, Ž. – Dobeš, M. – Flašar, J. – Kleinová, K. – Kovačiková, L. – Košťová, N. – Kyselý, R. – Likovský, J. – Pleinerová, I. – Salač, V. – Stránská, P. – Trojánková, O. – Vělová, L. 2018: Pohřební areály únětické kultury ve Vliněvsi. Praha: Archeologický ústav AV ČR.
- Limburský, P. – Kalfusová, Z. – Němcová, Z. – Krutina, I. 2014: Pohřebiště únětické kultury v Přemyšlení, okr. Praha-východ. *Archeologie ve středních Čechách* 18/2, 567–605.
- Limburský, P. – Sankot, P. – Březinová, H. – Likovský, J. 2015: Laténské pohřebiště v pískovnách u Vliněvsi, okr. Mělník. *Památky archeologické* 106, 181–246.
- Lorencová, A. – Beneš, J. – Podborský, V. 1986: Těšetice-Kyjovice III. Únětické pohřebiště v Těšetících-Vinohradech. Brno: Universita J. E. Purkyně.
- Makarová, E. 2011: Detské hroby lužickej kultúry. *Musaica* XXVII, 223–235.
- Melis, E. – Hajdu, T. – Köhler, K. – Kiss, V. 2020: Children in the territory of Western Hungary during the Early and Middle Bronze Age: the recognition of developmental stages in the past. In: K. Rebay-Salisbury – D. Pany-Kucera eds., *Ages and Abilities: The Stages of Childhood and their Social Recognition in Prehistoric Europe and Beyond, Childhood in the Past Monograph Series 9*, Oxford: Archaeopress Publishing Ltd., 84–106.
- Miszkievicz, B. 1973: Analiza antropologiczna populacji unietyckiej (wczesny okres epoki brązu) z Tomic. In: J. Romanow et al. eds., *Tomice, pow. Dzierżoniów. Wielokulturowe stanowisko archeologiczne*, Wrocław etc.: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 214–255.

- Moucha, V. 1954:* Rozbor únětického pohřebiště v Polepech u Kolína. *Archeologické rozhledy* 6, 523–536.
- Moucha, V. 1961:* Funde der Úněticer Kultur in der Gegend von Lovosice. *Fontes Archaeologici Pragenses* 4. Praha: Národní muzeum v Praze.
- Moucha, V. 1963:* Die Periodisierung der Úněticer Kultur in Böhmen. *Sborník Československé společnosti archeologické* 3, 9–60.
- Moucha, V. 2005:* Hortfunde der frühen Bronzezeit in Böhmen, Praha: Archeologický ústav AV ČR.
- Moucha, V. 2011a:* Archeologická topografie Osluchova, okr. Kladno. *Archeologie ve středních Čechách* 15, 797–808.
- Moucha, V. 2011b:* Poznámky k starobronzovému depotu ze Starého Bydžova. *Archeologie ve středních Čechách* 15, 217–226.
- Moucha, V. – Pleinerová, I. 1966:* Únětické pohřebiště v Liběšovicích u Podbořan. *Archeologické rozhledy* 18, 515–540.
- Murphy, R. F. 2006:* Úvod do kulturní a sociální antropologie. Druhé vydání. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Neustupný, E. 1983:* Demografie pravěkých pohřebišť. Praha: Archeologický ústav ČSAV.
- Neustupný, E. ed. 2008:* Archeologie pravěkých Čech 4. Eneolit. Praha: Archeologický ústav AV ČR.
- Nieszery, N. 1995:* Linearbandkeramische Gräberfelder in Bayern. *Internationale Archäologie* 16. Espelkamp: Leidorf.
- Ondráček, J. 1962:* Únětické pohřebiště u Rebešovic na Moravě. *Sborník Československé společnosti archeologické* 2, 5–100.
- Pauli, L. 1975:* Keltischer Volksglaube. *Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte Band 28*. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
- Pavelková, J. 1993:* Anthropologische Analyse der Brand- und Skellettüberreste aus dem Gräberfeld der Bylaner Kultur in Poláky, Kr. Chomutov. *Památky archeologické* 84, 55–59.
- Ptáč, J. L. 1892:* Archeologický výzkum ve středních Čechách I. *Památky archeologické a místopisné* 15, 353–412.
- Ptáč, J. L. 1893a:* Archeologický výzkum ve středních Čechách. Hroby se skrčenými kostrami u Třeboule. *Památky archeologické a místopisné* 16, 355–356.
- Ptáč, J. L. 1893b:* Archeologický výzkum ve středních Čechách. Pohřebiště se skrčenými kostrami u Malých Čičovic. *Památky archeologické a místopisné* 16, 342–355.
- Rada, I. 1981:* Únětické pohřebiště v Chotěbudicích, okr. Louny. *Archeologické rozhledy* 33, 621–634.
- Rebay-Salisbury, K. 2018:* Personal relationships between co-buried individuals in the Central European Early Bronze Age. In: G. Lillehammer – E. Murphy eds., *Across the Generations: The Old and the Young in Past Societies, Childhood in the Past Monograph Series 8*. Stavanger: Museum of Archaeology, University of Stavanger, 35–48.
- Rebay-Salisbury, K. – Pany-Kucera, D. – Spannagl-Steiner, M. – Kanz, F. – Galeta, P. – Salisbury, R. B. 2018:* Motherhood at Early Bronze Age Unterhautzenthal. *Archaeologia Austriaca* 102, 71–134.
- Romanow, J. 1973:* Cmentarzysko ludności kultury unietyckiej. In: J. Romanow et al. eds., *Tomice, pow. Dzierżoniów. Wielokulturowe stanowisko archeologiczne*. Wrocław etc.: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 101–152.
- Ruckdeschel, W. 1978:* Die frühbronzezeitlichen Gräber Südbayerns: ein Beitrag zur Kenntnis der Straubinger Kultur. Bonn: Habelt.
- Ryzner, Č. 1880:* Řadové hroby blíž Únětic. *Památky archeologické a místopisné* 11, 289–308, 353–368.
- Řídký, J. – Šulová, L. 2004:* Horoměřice – Komerční zóna 2003. Předstihový výzkum na ploše budoucích komunikací. NZ depon. in archiv Středočeského muzea v Rostokách u Prahy, bez čj.
- Schmidt, V. 1893–1895a:* Archeologický výzkum „Údolí Svatojiřského“ a okolí. Hroby se skrčenými kostrami typu Únětického pod Slánskou horou. *Památky archeologické a místopisné* 16, 447–452.
- Schmidt, V. 1893–1895b:* Archeologický výzkum „Údolí Svatojiřského“ a okolí. Hroby se skrčenými kostrami u Dřínova blíže Zlonic. *Památky archeologické a místopisné* 16, 719–739.
- Schmidt, V. 1893–1895c:* Archeologický výzkum „Údolí Svatojiřského“ a okolí. Hroby se skrčenými kostrami u Holubic. *Památky archeologické a místopisné* 16, 113–138.
- Schmidt, V. 1893–1895d:* Archeologický výzkum „Údolí Svatojiřského“ a okolí. Hroby se skrčenými kostrami u Libušína. *Památky archeologické a místopisné* 16, 65–68.
- Schmidt, V. 1893–1895e:* Archeologický výzkum „Údolí Svatojiřského“ a okolí. Hroby se skrčenými kostrami u Osluchova. *Památky archeologické a místopisné* 16, 67–76.
- Schmidt, V. 1898:* Archeologický výzkum „Údolí Svatojiřského“ a okolí. Nekropole se skrčenými kostrami u Kamýku. *Památky archeologické a místopisné* 18, 551–562.

- Siemoneit, B. 1996:* Das Kind in der Bronzezeit. Archäologische und anthropologische Befunde aus Niedersachsen. Die Kunde 47, 341–371.
- Skóra, K. 2014:* Bransolety i dzieci. Kilka spostrzeżeń o ozdobach, dzieciństwie i obrządku pogrzebowym w kulturze wielbarskiej. In: J. Andrzejowski red., *Medio Poloniae Barbaricae, Monumenta Archaeologica Barbarica, Series Gemina, Tomus III*, Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, 211–221.
- Smolík, J. 1891:* Hroby se skrčenými kostrami ze Zvoleněvsí. Památky archeologické a místopisné 15, 411–432.
- Sofaer Derevenski, J. 2000:* Rings of life: the role of early metalworking in mediating the gendered life course. *World Archaeology* 31, 389–406.
- Stocký, A. 1928:* La Bohême a l'âge du bronze. Prague: Jan Štenc.
- Stuchlík, S. 1987:* Únětické pohřebiště v Mušově. Studie Archeologického ústavu Československé akademie věd v Brně XIV/2. Praha: Academia.
- Turek, J. 2013:* Children in the burial rites of complex societies. Reading gender identities. In: P. Romanowicz ed., *Child and Childhood in the Light of Archaeology*, Wrocław: Chronicon, 75–87.
- Turner, V. 1996:* The Ritual Process. Structure and Anti-Structure. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Ungermaň, Š. 2007:* Amulety v dětských hrobech na raně středověkém pohřebišti v Dolních Věstonicích – Na pískách. Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV 42, 221–237.
- Vachůt, P. 2003–2004:* Několik poznámek k vypovídací hodnotě dětských pohřbů na nekropolích starší doby bronzové. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity M – řada archeologická 8–9, 89–99.
- Vélová, L. – Hladíková, K. – Daňová, K. 2020:* The little ones in the Early Bronze Age: fetuses, newborns and infants in the Únětice culture in Bohemia, Moravia and Slovakia. In: K. Rebay-Salisbury – D. Pany-Kucera eds., *Ages and Abilities: The Stages of Childhood and their Social Recognition in Prehistoric Europe and Beyond. Childhood in the Past Monograph Series 9*, Oxford: Archaeopress Publishing Ltd., 50–68.
- Vladár, J. 1973:* Pohrebiská zo staršej doby bronzovej v Branči. *Archaeologica Slovaca – Fontes, Tomus 12*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- von Weinzierl, R. 1885/1886:* Nálezy bronzů z Lovosic. Památky archeologické a místopisné 13, 23–24.

Cast bar bracelets in Únětice culture graves in Bohemia

During the analysis of the Early Bronze Age cemetery in Vliněves (Mělník district, central Bohemia), the predominant occurrence of bar bracelets (*fig. 1*) in the graves of juvenile individuals was determined (also *Limburský a kol. 2018, 573, tab. 54, 56*). In typological terms, these are cast bar bracelets with thinner terminals, in certain sources also referred to as C-shaped bracelets (*fig. 2*). This type of bracelet is traditionally reported to occur in both juvenile and women's graves (e.g. *Moucha 2005, 56*). Considering the almost exclusive connection of this type of bracelet to juvenile graves in Vliněves, this article seeks to determine whether this was a more general phenomenon within the Únětice culture in Bohemia, or a phenomenon specific only to this site.

By collecting available reports on the occurrence of this type of bracelet in Bohemia, the method of determining the age of the buried individual was classified in the case of its occurrence in a grave (*tab. 3*: 1 – on the basis of anthropological analysis; 2 – by a non-professional intuitive assessment of the excavation, e.g. according to the dimensions of the pit or the robustness of the skeleton; 3 – without age determination). In the case of hoards, the character of the collection of artefacts it contained was classified (*tab. 4*). An analysis of the available finds for both categories of burial age determination (by anthropological assessment or intuitively) revealed that the predominant occurrence of bar bracelets in juvenile graves in Bohemia cannot be considered random. If these bracelets are found in the graves of adult individuals, then only assemblages of these bracelets or finds of multiple bracelets in a single grave are documented with certainty. With the exception of one uncertain case, bracelets do not occur in the hoards together with objects regarded as a source of raw material (ingots, ribs).

The presence of jewellery in prehistoric children's graves is most often associated in the literature either with the higher social status of the wearers (especially in richly furnished burials; e.g. *Daňová 2012, 19–20; Makarová 2011, 230; Melis et al. 2020, 100*), with their social-gender role in society (*Turek 2013, 78–80; Hladíková 2018, 71–72*), with rites of passage and initiation rituals (*Nieszery*

1995, 185; *Sofaer Derevenski 2000*, 392; *Vachůt 2003–2004*, 89–90; *Čermáková et al. 2007*, 43–46, 50; *Melis et al. 2020*, 100), or with a symbolic protective function. Magical objects (which can even include bracelets) could have a similar apotropaic function as amulets or talismans that were supposed to protect the wearer from diseases and evil forces (*Hladíková 2011*, 287; *2018*, 56, 71–72, fig. 2; *Skóra 2014*, 218).

If in the case of analysed finds this is an accompanying phenomenon of rites of passage or the social role of young people in the community, it is evident that it concerns only a certain part of the population, as bracelets are found only in a small number of juvenile graves (at some burial sites they do not occur at all). Naturally, we cannot rule out that the metal bracelets represent only a variant of other, unpreserved objects (made of other materials) added to the graves of other juveniles. In terms of meaning, the likely protective function of these bracelets is tied to the vulnerable period of adolescence. The exceptional occurrence of bracelet assemblages in adult individuals would then highlight the specific position of these individuals within the community. These conclusions could have regional validity in the Únětice culture.

The occurrence of bracelets in children's graves is not specific only to the Bohemian Basin and is also documented in neighbouring areas within the Únětice culture, namely at Moravian cemeteries (*Ondráček 1962*; *Lorencová – Beneš – Podborský 1986*; *Stuchlík 1987*) and at cemeteries in Poland (*Miszekiewicz 1973*; *Romanow 1973*), Austria (*Lauermann 1995*; *Rebay-Salisbury et al. 2018*) and Slovakia (*Bátora 2000*, 195–196). The studied phenomenon is also recorded in other central European cultural entities of the Early Bronze Age – in the Nitra culture (*Vladár 1973*, 54–55, 64–65, obr. 31, 45; cf. *Daňová 2012*, obr. 7, 8), in the Carpathian Basin in the Gáta-Wieselburg culture (*Melis et al. 2020*), at Early Bronze Age cemeteries in Lower Saxony (*Siemoneit 1996*, 342–348, 357–360) and even in Scandinavia (*Bergerbrant 2014*, 525–531).

In addition to the wide geographical distribution, the occurrence of the analysed finds in the graves of children and juvenile individuals is not limited, even with regard to the chronological aspect, to the Early Bronze Age. The presence of bracelets in the graves of juvenile individuals is essentially recorded in central Europe as far back as in the Neolithic, through the Bronze Age and the Hallstatt period to the La Tène and Roman periods. The occurrence of this category of finds in association with the juvenile population to a certain extent supports the assumption of a timeless intercultural phenomenon crossing many entities distant in time and space, with perhaps different reasons or narratives for its existence. It may be a natural human attempt to effectively protect young people, expressed in the form of a simple symbolic attribute (amulet/talisman) designed to protect the wearer from disease and supernatural evil forces. Confirming the validity of such theses requires a much broader cross-cultural study with a sufficient number of anthropologically or (even better) genetically determined samples, which, however, is strongly conditioned by the current availability of primary sources.

English by *David J. Gaul*

PETR LIMBURSKÝ, Archeologický ústav AV ČR, Letenská 4, CZ-118 01 Praha; limbursky@arup.cas.cz

NIKOLA KOŠTOVÁ, Archeologický ústav AV ČR, Letenská 4, CZ-118 01 Praha; kostova@arup.cas.cz

AGNIESZKA PŪLPÁNOVÁ-RESZCZYŃSKA, Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego, Moniuszki 10, PL-35 015 Rzeszów; apulpanova@ur.edu.pl

LUCIE VĚLOVÁ, Národní muzeum, Václavské náměstí 68, CZ-115 79 Praha; lucie.velova@nm.cz